23. 12. 2020

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Možnosti vyvinění pomocí compliance programu

Co přináší třetí přepracované vydání metodiky Nejvyššího státního zastupitelství a soudní rozhodnutí z poslední doby k možnosti právnických osob zprostit se trestní odpovědnosti?

Institut vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti v trestním řízení za předpokladu funkčního a správně nastaveného compliance programu se do českého právního řádu dostal na základě inspirace ze zahraniční a po dobu své existence u nás prodělal řadu změn. Na rozdíl od zemí, jako je například Španělsko, Francie nebo Itálie, je právní úprava **„možnosti vyvinění pomocí compliance programu"** v České republice velice stručná. Tematika compliance se však neustále vyvíjí, a proto udržet krok s dobou a dostát nejmodernějším trendům a požadavkům není pro právnické osoby jednoduchý úkol. Na uvedenou problematiku reaguje i poslední vydání **metodiky Nejvyššího státního zastupitelství** („NSZ")[1], jakož i některá **tuzemská soudní rozhodnutí**, která byla s ohledem na stále rostoucí čísla stíhaných a odsouzených právnických osob doposud napříč soudními instancemi přijata.

Postupy vyhodnocení compliance programů vyplývající z metodiky NSZ

I když má metodika NSZ sloužit primárně jako manuál pro orgány činné v trestním řízení při aplikaci § 8 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim („TOPO"), obsahuje řadu doporučení, kterými by se právnické osoby měly řídit, a částečně tak supluje nedostatečnou právní úpravu. Nynější, v řadě již **třetí vydání metodiky NSZ** rozpracovává předcházející vydání zejména z hlediska praktických doporučení pro postup orgánů činných v trestním řízení. Tyto postupy jsou zároveň **cenným vodítkem pro právnické osoby při budování jejich vlastních compliance programů**. Metodika vysvětluje, jaké jsou předpoklady spáchání trestného činu právnickou osobou se zaměřením na její vyvinění v trestním řízení, uvádí relevantní judikaturu v této oblasti a nově poskytuje i náhled na vyhodnocování compliance programů z hlediska jejich účinnosti.

Pro připomenutí, dle § 8 odst. 5 TOPO lze právnickou osobu zprostit trestní odpovědnosti, tedy jinými slovy právnická osoba se může vyvinit z trestní odpovědnosti. **Vyvinění je možné tehdy, pokud právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v TOPO zabránila**. Takovýmto úsilím může být i **správně zavedený a zejména funkční compliance program**, který je vždy nutné podrobit vyhodnocení jeho **komplexnosti**, **adekvátnosti** a takzvanému „**ušití na míru** právnické osobě".

NSZ ve své metodice doporučuje státním zástupcům při vyhodnocení compliance programu využít postupu, který se skládá ze tří hlavních kroků:

Prvním krokem je vyhodnocení opatření právnické osoby se zaměřením na spáchaný trestný čin, kde se uplatní tzv. **tři pilíře compliance**. Na prvním místě se jedná o **pilíř prevence**, jehož smyslem je vyhodnotit přijatá opatření právnické osoby z pohledu předvídatelnosti rizika spáchání trestného činu. Druhým pilířem je **pilíř detekce**, jehož cílem je posoudit vhodnost a účinnost přijatých opatření v oblasti, kde došlo k pochybení. Jedná se zejména o oblast kontrolních systémů,

etických linek, whistleblowingu a podobných nástrojů. Posledním pilířem je **pilíř reakce**, kde je zkoumána reakce společnosti na zjištěné provinění. Reakce může být v rovině trestněprávní, občanskoprávní, ale i pracovněprávní.

Druhým krokem je vyhodnocení obecného přístupu právnické osoby k řízení compliance rizik, v rámci kterého je nutné se seznámit s chodem celé společnosti. Zejména je nutné se zaměřit na kvalitu řízení a správy právnické osoby a funkčnost jejího compliance programu.

Posledním krokem je vyhodnocení přístupu právnické osoby k plnění dalších závazků. Má se tím na mysli plnění jejích dlouhodobých závazků, zejména v oblasti daňových povinností, odvodů sociálního a zdravotního pojištění, či předchozí páchání přestupků a trestné činnosti. Taktéž i plnění povinností zveřejňovat informace ve veřejných rejstřících (např. obchodní rejstřík a zveřejňování zákonem stanovených dokumentů ve sbírce listin).

Mezi nejčastější znaky nefunkčního compliance programu řadí metodika NSZ zejména:
• Nedeklarování přístupu vrcholného managementu k dodržováním compliance programu společnosti, porušování compliance programu vrcholovým managementem
• Neaktuálnost, formálnost a nepřehlednost vnitřních předpisů
• Zaměstnanci netuší, kde jsou dostupné vnitřní předpisy společnosti, a nemohou se tak s nimi seznámit
• Obava zaměstnanců z ohlašování protiprávního jednání ve společnosti
• Žádná reakční opatření vůči protiprávnímu jednání
• Nedostatečná školení zaměstnanců a managementu a jejich neseznámení s vnitřními etickými normami společnosti
• Žádná oznámení, dotaz či upomínka na zřízené etické lince společnosti
• Formalisticky vykonávaný audit
• Pouhé slepé převzetí compliance programu mateřské společnosti dceřinou společností

Metodika se taktéž dotýká otázky, kdo má **existenci compliance programů právnických osob v trestním řízení dokazovat: samotné právnické osoby, nebo orgány činné v trestním řízení?** Znění předešlé metodiky NSZ (druhé aktualizované vydání z roku 2018) de facto popisovalo **přenesení důkazního břemene** na právnické osoby. Vyplývalo z ní, že právnické osoby by se měly v trestním řízení aktivně bránit a „spolupracovat“ s orgány činnými v trestním řízení, aby mohlo dojít k naplnění nezbytného předpokladu vyvinění, a to „vynaložení veškerého úsilí“, stanoveného § 8 odst. 5 TOPO. **Aktuální metodika NSZ dřívější závěr o přenesení důkazního břemene na právnickou osobu modifikuje**. Z nové metodiky NSZ tak vyplývá, že navrhování důkazů (např. o existenci compliance programu) právnickou osobou v trestním řízení je jejím právem, nikoliv povinností. Odpovědnost za náležité objasnění věci mají orgány činné v trestním řízení, které jsou povinny vyhledávat důkazy svědčící ve prospěch i neprospěch obviněné právnické osoby (tzv. zásada vyšetřovací), a tedy i důkazy o existenci a dostatečnosti compliance programu. Rozhodnými skutečnostmi o vyvinění právnické osoby se tedy musí z úřední povinnosti zabývat orgány činné v trestním řízení, nikoliv jen samotná právnická osoba. **Compliance programy tak neztrácejí na důležitosti a budou i nadále nezbytnou podmínkou pro „vyvinění se“ právnické osoby**, **bude však vždy záležet na procesní strategii obhajoby, zda a případně v jakém rozsahu bude v trestním řízení předkládat důkazy o jejich existenci**. Přestože lze očekávat, že společnosti budou i nadále s orgány v trestním řízení spolupracovat a poskytovat jim součinnost, lze výslovné odmítnutí obráceného důkazního břemene v aktuální metodice NSZ nepochybně považovat z pohledu obhajoby právnické osoby za přínosné a v souladu se základními zásadami trestního řízení.

Praktická doporučení pro compliance programy vyplývající ze soudních rozhodnutí:

Téma compliance a trestní odpovědnosti právnických osob už není v tuzemsku úplnou novinkou, odpovídá tomu i postupně se formující judikatura k této oblasti. **Soudy se snaží postupně upřesňovat, jak má obecně compliance program vypadat**, a tedy jak se má právnická osoba chovat, aby „prošla testem veškerého úsilí" předvídaného § 8 odst. 5 TOPO.

Jako významné vnímáme v tomto ohledu i rozhodnutí Krajského soudu v Praze, které se nastavením a podobou compliance programu vcelku komplexně zaobíralo. Z odůvodnění uvedeného rozhodnutí vyplývá, že aby se právnická osoba vyhnula trestní odpovědnosti a zůstalo pouze u trestní odpovědnosti fyzické osoby (např. konkrétního zaměstnance), je nutné, aby její compliance program obsahoval **specifická a individuální opatření, tzv. šitá na míru dané právnické osobě**. Právnická osoba musí sama posoudit, jaká rizika vyplývají z její činnosti a u kterých osob přichází v úvahu páchání trestné činnosti, jež může být právnické osobě přičítána. Jako velmi důležité je hodnoceno **nastavení kontrolních mechanismů**, které jsou schopny odhalit daný druh trestné činnosti, a s nimi spojené uplatňování sankcí právnické osoby vůči provinilcům.

Dalším velmi důležitým aspektem při posuzování compliance programu společnosti je **tzv. firemní kultura** právnické osoby, která dle soudu představuje nejdůležitější faktor ovlivňující dodržování interních pravidel a etického chování právnické osoby. Součástí této kultury jsou zásady řádné správy a řízení právnické osoby. Tato firemní kultura může být jak psaná ve formě etického kodexu, tak i nepsaná, předávaná ve formě školení či způsobu vedení právnické osoby managementem (tzv. „tone from the top"). Soud klade důraz nejenom na komplexnost, ale zejména na **vynutitelnost nastavených procesů ve společnosti**, neboť*: „Významné není pouze zjištění, jaká je firemní kultura v dané právnické osobě, jaký má obsah, zda systém řízení odpovídá daným standardům, ale především to, jak je ve skutečnosti prosazována a jaký vzor či směr udává vedení právnické osoby. Nejde tedy pouze o počet a rozsah administrativních opatření přijatých v rámci právnické osoby k předcházení páchání trestné činnosti, ale především o jejich skutečnou efektivitu a vymahatelnost."*

Soud se vyjadřoval i k tomu, jaké **jednotlivé úrovně** by měly být v compliance programu zavedeny, kdy na prvním místě zmiňuje **preventivní hledisko**, které představují opatření orientovaná na omezení a vyloučení faktorů, jež by jinak vedly ke spáchání trestného činu. Na prevenci by měla navazovat **úroveň detekční**, která je tvořena opatřeními zaměřenými na odhalení páchání či přípravu trestného činu v právnické osobě. Poslední úrovní by mělo být **reakční opatření**, které souvisí s detekční úrovní. Dle názoru soudu mají přitom jednotlivé úrovně na sebe navazovat a vzájemně se doplňovat.

V neposlední řadě pak soud akcentuje roli **vedení právnické osoby ve vztahu k firemnímu compliance**. Soud jednoznačně uvádí, že **pokud je přičítáno obžalované právnické osobě jednání členů jejích statutárních orgánů**, kteří se ve většině případů na zavádění compliance programů a dohledu nad dodržováním firemní kultury podílejí, tak ani **existence compliance programu a sebelepší firemní kultury v převážné většině případů k vyvinění nepovede**. Pokud se členové statutárního orgánu dopustí trestného činu, který je právnické osobě přičitatelný a trestný čin byl spáchán v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby, pak je takové jednání v přímém rozporu s compliance programy a firemní kulturou, které členové statutárního orgánu zaváděli za účelem takovému jednání předejít. **V těchto případech bude tedy aplikace § 8 odst. 5 TOPO přicházet v úvahu pouze velmi výjimečně, protože protiprávní jednání těchto osob v zastoupení právnické osoby tvoří samotnou vůli právnické osoby**. Výjimku by mohl dle rozhodnutí představovat exces statutárního orgánu, o nějž by se však mohlo jednat pouze v případě, *„že by byl v rozporu s opatřeními vyšší síly, stojícími mimo kontrolu daného statutárního orgánu, tedy např. v rozporu s efektivními opatřeními přijatými a kontrolovanými valnou hromadou jako nejvyšším orgánem společnosti nebo v rozporu s opatřeními uvedenými ve stanovách a kontrolovanými valnou hromadou".*

Další aktuální rozhodnutí, která se vyjadřují k dílčím aspektům compliance programů a mohou tak posloužit jako inspirační zdroj při jejich implementaci ve společnostech, lze nalézt i v aktuální metodice NSZ:

Jedná se např. o **rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové (sp. zn. 7 T 11/2015)**, ve kterém soud poukázal na skutečnost, **že došlo-li ke spáchání protiprávního činu ve společnosti, neznamená to automaticky, že právnická osoba nevynaložila veškeré úsilí**, které lze na právnické osobě spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila. Jak se v rozsudku uvádí*: „(…) každá případná opatření, která u právnických osob mají zabránit trestné činnosti jejich zaměstnanců, budou vždy do určitě míry nedostatečná a vždy lze najít způsob, jak tato opatření překonat. Nelze po právnické osobě požadovat, aby u každého svého pracovníka měla další osobu, která by pracovníka kontrolovala a bránila mu v páchání trestné činnosti.“* Soud poukázal zejména na **nutnost přihlédnout k nezbytné míře úsilí, kterou společnost vynaložila k zabránění protiprávnímu jednání, jakož i reakci společnosti na případné protiprávní jednání**.

Tématem **delegace výkonu compliance funkce ve společnosti na specializovaný útvar/oddělení** či osobu (tzv. Compliance officer / Compliance oddělení) ve spojení s povinností statutárních orgánů právnických osob jednat s péčí řádného hospodáře se zabýval ve svém **rozsudku Nejvyšší soud (sp. zn. 31 Cdo 1993/2019)**, kde uvedl: *„Při výběru třetí osoby musí představenstvo postupovat řádně, tj. musí vybírat tak, jak by činila jiná rozumně pečlivá osoba, musí vybrané osobě vymezit jasné zadání, poskytnout veškerou potřebnou součinnost a musí ji řídit a konečně musí výkon delegované působnosti přiměřeně kontrolovat, a to nejen osobně, nýbrž i za pomoci řádně nastavených kontrolních mechanismů.“* Je obecně známo, že odpovědnost za soulad fungování společnosti s právním řádem má vždy statutární orgán, a to na základě povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře. Co se týče zajištění agendy compliance ve společnosti, která s péčí řádného hospodáře úzce souvisí, **lze ji delegovat na speciálně vytvořený útvar, který je svou odborností např. v oblasti řízení a posuzování rizik, firemního compliance a corporate governance** specifický. Aby byl i v oblasti delegace zjevný prvek této péče, nesmí být ani daná osoba vybrána čistě z formálních důvodů, s nedostatkem zkušeností, vzdělání, praxe atd.

Dalším rozhodnutím týkajícím se vyvinění právnické osoby pomocí compliance programu je usnesení **Nejvyššího soudu (sp. zn. 7 Tdo 110/2019)**, které se vymezuje k reálné funkčnosti compliance a uvádí, že pouhé **formální zavedení compliance programu, které je pouze na papíře a není žádným způsobem vynucováno či dodržováno, nemůže a nepovede k vyvinění právnické osoby**. Nejvyšší soud v usnesení uvádí: *„(…) bylo zjištěno, že etický kodex obviněné je pouhým formálním aktem, jehož dodržování nebylo vynucováno jakýmikoli prostředky. (…) pro naplnění exkulpačního důvodu nepostačuje, pokud jsou uvedená opatření ve společnosti pouze „na papíře“, musí být zabezpečeno jejich faktické naplňování, kontrola přijatých opatření a vyhledávání jejich porušení (…).“*

Jedinečnost právnické osoby a jejího compliance nastavení

Lze tedy shrnout, že **konkrétní podoba compliance programu závisí na mnoha faktorech**. Na prvním místě stojí zejména velikost společnosti a rizika související s její činností. U malých a středních podniků lze počítat s dílčími opatřeními, která nemusí být ani striktně formální povahy, vzhledem k možné rodinné povaze firemní kultury, která zde může oproti velkým společnostem panovat častěji. Naproti tomu u velkých nadnárodních společností bude posuzováno, jestli nebyl pouze převzat compliance program od mateřské společnosti a zda došlo k reálnému přizpůsobení compliance programu jedinečným požadavkům dceřiné společnosti. **V každém případě bude státním zástupcem v trestním řízení posuzována reálná funkčnost přijatých opatření v tom smyslu, zda byla schopna předejít spáchání trestné činnosti, potažmo minimalizaci jejích následků, jakož i jak společnost na případnou trestnou činnost následně reagovala.**

Compliance program, který vyhovuje požadavkům § 8 odst. 5 TOPO, nepředstavuje pouhá pravidla na papíře, ale je souborem etické firemní kultury, funkčních preventivních, detekčních a reakčních opatření, pravidelných školení zaměstnanců a vrcholného managementu a jasně deklarované podpory vedení, tzv. „tone from the top". **Neexistuje zde žádné *„defaultní"* řešení** pro všechny právnické osoby ani pro dokazování veškerého úsilí v trestním řízení, protože každá právnická osoba je jedinečná a u každé bude její compliance program vypadat jinak.

Jak to máte s compliance programem ve své společnosti vy? Začínáte a potřebujete pomoct s jeho nastavením? Nebo máte již zavedené compliance procesy a chcete ověřit, zda vyhovují moderním standardům, situaci na trhu a ošetřují aktuální (a nejenom) trestněprávní rizika? Případně je vaše společnost již vyšetřována pro podezření ze spáchání trestného činu? Potom neváhejte a obraťte se na nás. **Rádi vám poskytneme kompletní multioborové poradenství, které v této oblasti zahrnuje právní, technologické i procesní aspekty.**

Autoři:

Jaroslava Kračúnová
Partnerka, Business Integrity

František Kousal
Legal Intern, Business Integrity

Deloitte Legal

Deloitte Legal s.r.o., advokátní kancelář

Churchill I
Italská 2581/67
120 00 Praha 2 – Vinohrady

Tel.: +420 246 042 100
e-mail: legalcz@deloittece.com

---

[1] Dostupná na stránkách Nejvyššího státního zastupitelství >>> zde.

[*] Aktualizace textu - 4. 1. 2021

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Lze sjednat kupní smlouvu s „utajenou“ kupní cenou?
- Novela stavebního zákona: přehled změn a dopadů do praxe po dokončení legislativního procesu
- Energetická náročnost budovy jako cenotvorný faktor
- Přechodná ustanovení novely stavebního zákona – co s vydaným závazným stanoviskem a JES?
- Koncentrace řízení v aktuální judikatuře Nejvyššího soudu
- Aktuální závěry ÚS a ESLP k právům biologického otce (První část – judikatura Ústavního soudu ČR)
- Podílové spoluvlastnictví manželů po rozsudku SDEU ve věci C-300/25 Duftošek
- Předkupní právo jako možná past
- Sleva z kupní ceny vadné nemovitosti podle aktuální judikatury Nejvyššího soudu
- Povinnosti transparentnosti podle AI Actu
- Když rodič nepředá dítě - náhradní péče a úhrada nákladů podle novely rodinného práva